

Antonio Gramsci: *Historický materialismus a filosofie Benedetto Croceho*, Praha: Svoboda 1966, s. 137-139.

Ekonomie a ideologie. Proti snaze (toto je pokládáno za hlavní postulát historického materialismu) vylíčit a vyložit každé zakolísání politiky a ideologie jako přímý odraz základny, nutno bojovat teoreticky jako proti primitivnímu infantilismu; prakticky nutno proti tomu bojovat tím, že se odvoláme přímo na Marxe, autora konkrétních politických a historických děl. Pro tuto otázku jsou zvláště důležitá jeho díla Osmnáctý Brumaire, Východní otázka, Revoluce a kontrarevoluce v Německu, Občanská válka ve Francii a jiné menší spisy. Analýza těchto děl umožní ozřejmit lépe marxistickou historickou metodologii, zvláště když do toho zahrneme, ozřejmíme a dobře vyložíme jiná jeho teoretická tvrzení roztroušená po všech jeho dílech.

Pak uvidíte, jak skutečně opatrně si vede Marx ve svém bádání; to se nemohlo tak projevit v jeho všeobecných dílech.* Mezi tím, co ho vede k takové opatrnosti, můžeme uvést hlavně toto:

1. Nesnáž zjistit pokaždé staticky (jako je to u momentky při fotografování) základnu; politika je ve skutečnosti vždycky odrazem vývojových tendencí základny; ale tyto tendence, jak se říká, se nemusí nutně projevit. Fáze základny možno konkrétně studovat a analyzovat až tehdy, když už dovršila svůj vývoj nikoli během jejího vývojového procesu; pak je to jen hypotéza, což nutno výslovně připomenout.

2. Z toho vyplývá, že určitý politický akt mohl být jakýmsi početním omylem, který udělaly hlavy vedoucích tříd; tento omyl je pak opraven a překonán historickým vývojem pomocí parlamentních „krizí“ vlád vedoucích tříd; mechanický historický materialismus neuvažuje o možnosti omylu, nýbrž pokládá každý politický akt za fakt přímo daný základnou, to jest za reflex skutečné a trvalé (to jest ve smyslu: trvale získané) změny základny. Princip „omylu“ je velmi složitý: může to být impuls nějakého jednotlivce způsobený omylem nebo také projev pokusu určitých skupin nebo skupinek strhnout na sebe vůdcovství uvnitř seskupení vládnoucích vrstev, pokus, který může mít neúspěch.

3. Neuvažuje se dosti o tom, že mnoho politických aktů má vnitřní organizační příčiny, to jest nutnost sjednotit stranu, skupinu, společnost. To se projevuje jasně v dějinách například katolické církve. Kdybychom chtěli vysvětlit každý ideologický boj uvnitř církve přímým a bezprostředním vlivem základny, špatně bychom pochodili: právě toto stanovisko vedlo k napsání četných politicko-ekonomických románů. Je naproti tomu jasné, že valná část těchto diskusí má původ v sektářských a organizačních důvodech. V diskusi mezi Římem a Cařihradem o původu Ducha svatého by bylo směšné hledat ve struktuře evropského Východu základ tvrzení, že Duch svatý pochází pouze z Otce, a naopak ve struktuře Západu základ tvrzení, že Duch svatý pochází z Otce i ze Syna. Obě církve, jejichž existence a jejich boj závisí na základně a celé historii, zaujaly stanovisko, které se pro každou z nich stalo základem rozlišování a její soudržnosti; ale mohlo se dobře stát, že by jedna z těchto církví klidně tvrdila to, co vlastně tvrdila ta druhá: princip rozlišení a konfliktu by byl pak zůstal týž; právě

---

* To by se mohlo vyskytnout jen v systematickém a metodickém výkladu rázu Bernheimovy knihy; Bernheimovu knihu je možno pokládat za vzor pro „školskou příručku“ a „lidový výklad“ historického materialismu, která by se měla zabývat filologicky a učeně — této koncepcí se Bernheim programově drží, ačkoli je v jeho pojednání také obsažen světový názor — marxistickým pojetím dějin.

tato otázka odlišnosti těchto církví a jejich bojů je problémem historickým; není to snad jen příležitostně vystrčená vlajka každé z obou církví.

Poznámka II. „Hvězda,“ která píše do Otázek práce ideologické románové fejtony (je to jistě smutně proslulý Franz Weiss), tvrdí ve svém zábavném tlachání nazvaném Ruský dumping a jeho historický význam, že tyto spory v prvních dobách křesťanských měly příčinu přímo v materiálních podmínkách své doby a že se nám nikdy nepodaří zjistit toto přímé spojení, protože se to stalo už dávno a protože nejsme intelektuálně dosti vyspělí. Tento postoj je pohodlný, ale po stránce vědecké nemá žádnou cenu. Vždyť každá skutečně historická fáze zanechává po sobě stopy v následujících fázích, které se tak do určité míry stávají nejlepším jejich dokladem. Vývojový historický proces je jednotnou v čase, pro niž přítomnost obsahuje celou minulost; z minulosti se uskutečňuje v přítomnosti to, co je „podstatné“; přítom nezůstane nic „nepoznatelného“, co by skutečně bylo „podstatné“. Co se „ztratilo“ a nebylo přeneseno dialekticky do historického procesu, bylo samo o sobě nedůležité, byla to jakási náhodná a odpadová „struska“; byla to kronika, a nikoli historie; byla to epizoda, kterou je možno konec konců zanedbat.

Etika a historický materialismus. Vědeckou bází morálky historického materialismu nutno, jak se zdá, hledat v tvrzení, že „si společnost neklade úkoly, k jejichž rozluštění nejsou vhodné podmínky“. Jestliže takovéto podmínky existují, „stává se rozluštění těchto úkolů povinností“ a „vůle se stává svobodnou“. Morálka by se tedy v určitém slova smyslu stala hledáním podmínek nutných pro svobodu vůle, směřujícím k určitému cíli, a důkazem, že takovéto podmínky existují. Nemělo by v tomto případě jít jen o hierarchii cílů, nýbrž o jakési odstupňování těch cílů, kterých nutno dosáhnout vzhledem k tomu, že chceme „umravnit“ nejen každého jednotlivce, nýbrž také celou společnost jednotlivců.